

Donderdag

16

Fotodetective Hans Aarsman ziet academische kansen voor het Zweetkamertje

18

Als lhbt'i'er was je ook al voor de doodstraf in Oeganda je leven niet zeker

31

Zangeres en activist Anohni is gastprogrammeur van het Holland Festival

Bij Marisol Montepeque (30, legergroen shirt), moeder van zes kinderen, staat de deur weer open nu de straatbendes in haar wijk in San Salvador zijn verdreven.

Duivelspact in El Salvador: geen straatbendes én geen rechtsstaat

President Nayib Bukele van El Salvador heeft het onmogelijke voor elkaar gekregen: hij heeft de macht van de straatbendes gebroken. De rechtsstaat moet ervoor wijken: 70 duizend mensen zijn zonder proces vastgezet. Toch slaakt het land een zucht van verlichting.

Door **Joost de Vries** Foto's **Daniele Volpe**

Majucla is een buurt als een visgraat, één hoofdstraat met haaks daarop tientallen doodlopende steegjes met aan weerszijden betonnen arbeidershuisjes. Toen de straatbende Mara Salvatrucha 13 (MS13) nog heerste in dit voormalige woningbouwproject aan de rand van hoofdstad San Salvador, stonden bij de twee ingangen van de wijk voetsoldaten op wacht. Wie hier niet hoorde, kwam hier niet binnen.

De markeringen van La MS hebben plaatsgemaakt voor kleurrijke muurschilderingen. Winkeliers worden niet meer afgeperst, mensen worden niet meer vermoord. Uit een deuropening aan de hoofdstraat sijpelt huiselijk geluk de stoep op. De 16-jarige Fatima Pamela zit met haar babybroertje op schoot in de zon op het trapje voor het huis. 'Bukele?', zegt hun moeder Marisol Montepeque (30). 'Een geweldige president!'

Het Midden-Amerikaanse El Salvador, een tropisch land aan de Stille Oceaan met ruim 6 miljoen inwoners, was tot voor kort een van de gevaarlijkste plekken ter wereld. In 2015 telde het VN-misdaadbureau Unodc honderd moorden per 100 duizend Salvadoranen, het hoogste

Foto/Getty

President Nayib Bukele

moordcijfer ter wereld. Maar alles veranderde sinds de bendes eind maart vorig jaar in één dag 62 mensen vermoordden en de president Nayib Bukele vervolgens een keihard noodregime afkondigde.

De populaire Bukele (41), die in 2019 als onafhankelijke kandidaat de twee oude machtspartijen versloeg, gaf de politie en het leger opdracht tot massale razzia's in de territoria van de heersende straatbendes: MS13 en Barrio 18. Die bendes hadden sinds de jaren negentig, toen zij samen met uitgezette criminele migranten overvaalden uit de VS, met grof geweld geregeerd over grote delen van het land.

Maar afgelopen maand had Bukele ongeloflijk nieuws. Een jaar lang was er niemand vermoord in El Salvador, meldde hij in een gelikte video op sociale media. Dat bleek creatief gefor-

El Salvador

VERVOLG VAN
PAGINA 13

muleerd: in de bijna vier jaar sinds zijn aantreden registreerde de overheid 365 losse dagen zonder moorden. Maar ook de onopgepoetste resultaten zijn indrukwekkend. De Centraal-Amerikaanse Universiteit (UCA) berekende dat in 2022 het moordcijfer was gedaald naar tien per honderdduizend inwoners.

El Salvador is in het afgelopen jaar veranderd in een van de veiligste landen van de regio. En in dat land, zegt de jonge Montepeque terwijl ze blootvoets en omringd door haar zes kinderen het huishouden doet, kan je weer dromen. 'Toen zij er nog waren, waren we bang om naar buiten te gaan. Nu zit in het weekend de tribune bij het voetbalveldje weer vol en is het tot laat gezellig.'

In de smalle woonkamer verdringen kinderen zich rond het scherm van een tablet met overheidslogo, een cadeau van Bukele aan alle scholieren. Voorheen had het gezin zelden de voordeur openstaan. 'Als ik van school kwam, vielen de bendelieden me lastig', vertelt dochter Fatima Pamela. 'Maar ik ging rechtstreeks naar huis waar ik veilig was.' Een jaar geleden werd het lichaam van een vriendinnetje gevonden naast het schoolgebouw. 'Ze ging met twee jongens van verschillende bendes.'

Op een blinde muur in de hoofdstraat prijkt in sierlijke letters het woord *Juventud* ('jeugd') tussen kleurrijke geschilderde bloemen. Montepeques oudste dochter begint binnenkort aan een studie bouwkunde. Ze zou graag meebouwen aan een van de vele infrastructuurprojecten van de president. 'Stel je voor, werken voor de *presi*, voor ook Bukele', zegt ze lieklozend.

Het 'régimen de excepción' ('uitzonderingsregime') is een doorslaand succes. Sinds het uitroepen van die eerste noodtoestand – die een maand zou duren – heeft het parlement de maatregel al veertien keer verlengd. De machtige Bukele, die eerder al de rechtspraak naar zijn hand zette, het leger en de politie voor zich won en ruime parlementaire steun heeft, veranderde het kleine land in een zeer effectieve politiestaat.

In februari kreeg hij zelfs een compliment van zijn grootste criticus: de onafhankelijke krant *El Faro*. 'Bukele is erin geslaagd de bendes te ontwrichten', constateerde het medium na een rondgang langs voormalige bendeterritoria. Maar in dat nieuwe, ogenschijnlijk veilige El Salvador worden volgens de krant 'massale mensenrechtenschendingen' plaats, niet langer door de bendes, maar door de overheid.

Bukeles noodtoestand maakte een einde aan grondwettelijke rechten, zoals toegang tot een advocaat en een onafhankelijk proces. De staat kan elke burger op basis van de minste verdenking oppakken en vijftien dagen vastzetten, of zoals in de praktijk bleek: voor onbepaalde tijd. Het veiligste land van de regio is tevens het land met het hoogste percentage gevangenen. Circa 70 duizend mensen verdwenen in propvolle cellen.

Het resultaat is een faustiaans pact:

terwijl miljoenen ontwaakten in een land waar ze enkel van konden dromen, betalen duizenden anderen (vaak familieleden, vrienden, burenen) de prijs.

Op het mangroveeilandje Espiritu Santo, 100 kilometer ten oosten van San Salvador, geniet ook de 50-jarige Salvador Antonio Herrera van de zon. Misschien nog wel meer dan de dochter van Montepeque: gisteravond kwam hij na 362 dagen vrij uit de gevangenis. Bijna een jaar lang had hij geen enkel contact met zijn vrouw en twee dochters. Hij vertrok met een omvangrijke buik en kwam ruim 25 kilo lichter terug, tanig en met ingevallen wangen.

Herrera werkte jarenlang op de watertaxi tussen zijn eiland en het kleine havenplaatsje El Triunfo. Daar op de vaste wal, dat was het domein van Barrio 18, maar volgens de paar duizend eilandbewoners kregen de bendes nooit voet aan de grond op Espiritu Santo. Groot was de schok toen schipper Herrera samen met zijn zoon Carlos (22) en drie collega's werden afgevoerd op verdenking van 'lidmaatschap van een criminele organisatie'.

'Het was zwaar', zegt Herrera, gekleed in een groot T-shirt en korte broek, zittend op een plastic stoel met uitzicht op de baai waarboven de zon inmiddels oranje kleurt. Familieleden hangen in hangmatten, de barbecue gloeit nog na. Er waren twee redenen voor een feestje: het was Moederdag en Herrera kwam terug. 'Heel zwaar.' Hij zal die woorden nog vaak herhalen terwijl hij een avond lang terugblijkt op een jaar dat hem 'bijna kapot maakte'.

'Ze hebben me pootje gelicht', stelt hij. 'Collega-schippers zagen ons als concurrentie en hebben een verhaal over ons verzonden, dat we criminelen waren, dat we drugs vervoerden.' Er is niets van waar, zegt hij, de enige transactie die hij had met de bende, was de maandelijkse afpersing. Maar voor de autoriteiten was de aantijging voldoende. 'De politie wilde zo veel mogelijk arrestaties, om de president te behagen.'

Het verhaal van Herrera is moeilijk te verifiëren, maar past naadloos in de duizenden getuigenissen die mensenrechtenorganisaties verzamelden

tijdens de veertien maanden die het uitzonderingsregime inmiddels duurt. De staat liet in die tijd zo'n vijfduizend mensen vrij, mede onder druk van familieleden, ngo's en activistische advocaten. Ingrid Escobar is zo'n advocaat. 'Een anonieme tip is genoeg om iemand te laten arresteren', zegt ze telefonisch.

In haar vrije tijd werkt ze voor Socorro Jurídico Humanitario ('juridische en humanitaire hulp'), een club die familieleden van gevangenen ondersteunt. 'Individuele rechten gelden niet meer, justitie is overbelast. De grote meerderheid van de gevangenen is nog niet voorgeleid.' Haar organisatie houdt een lijst bij van inmiddels 20 duizend namen van (ex-)gevangenen die geen criminele banden zouden hebben. Ook Herrera en de andere afgevoerde eilanders staan in het Excel-bestand.

De binnen- en buitenlandse kritiek was koren op de molen van Bukele. Hij ventte het afgelopen jaar zijn keiharde veiligheidsbeleid juist uit in Instagram- en Tiktok filmpjes. De overheids-pr toonde duizenden mannen met ontbloot bovenlijf (veelal getatoeëerd met de letters MS of de cijfers 18) die door zwaarbewapende agenten gevangenen in werden gedreven. De mannen werden gedwongen om in lange rijen op de grond te zitten, hun lichamen op elkaar geplakt, de kale koppen gebogen.

Als iemand op straat ook nog maar één misstap zou begaan, zouden de 'homeboys' in de cel ook hun laatste dagelijkse maaltijd verliezen, dreigde de president. Het waren geen loze woorden. 'De eerste drie weken hadden we alleen die boxershorts waarmee we binnen werden gebracht', zegt Herrera. 'We kregen één keer per dag te eten, een tortilla en wat bonen. En twee glazen lauwwater.' Hij vertelt dat hij met 150 mannen een cel deelde. 'We sliepen zittend.'

Hij zag meerdere mensen overlijden in de gevangenis. Celgenoten vielen flauw van de honger, ze kregen bulten, eczeem en diarree, maar ze stierven volgens hem aan de klappen van de cipiers. 'Soms werden mensen bewusteloos weggeslept, zo over de vloer en de trappen op, bam, bam, bam. Later kwamen de cipiers terug en zeiden: 'Julie hebben niks gezien, toch?''

Ook die getuigenis strookt met die van andere ex-gevangenen. Mensenrechtengroep Cristosal publiceerde deze week een rapport over marteling en dodelijk geweld tijdens het eerste jaar van Bukeles noodtoestand. Op basis van foto's, autopsierapporten en getuigenverslagen stelt de organisatie dat minstens 153 gevangenen werden gedood. Een regeringswoordvoerder geeft in reactie op vragen van *de Volkskrant* toe dat mensen zijn omgekomen. 'Een werkgroep onderzoekt de doden', schrijft ze.

Herrera kreeg in november van de rechter te horen dat hij niet langer werd verdacht van criminele banden. 'Ik zou binnen een paar dagen vrijkomen. Het duurde nog een half jaar.' Zijn zoon Carlos werd na enkele maanden overgeplaatst naar een andere sector. Hij heeft hem sindsdien niet meer gezien of gesproken. 'Duizendmaal liever had ik met hem van plek geruild.'

Het mangroveeilandje Espiritu Santo, waar Salvador Antonio

“Het régime de excepción duurt voort tot het laatste bendelid achter de tralies zit. President Bukele heeft beloofd dat deze criminelen nooit zullen vrijkomen

De woordvoerder van president Bukele

Tot diep in de avond melden familieleden en vrienden zich op de binnenplaats van Herrera's huis. Ze brengen energiedrankjes mee om hem op krachten te helpen.

Een collega wrijft tijdens het bijpraten de dunne man onafgebroken over zijn schouder. 'Ja, heel zwaar', zegt Herrera. 'Maar godzijdank kan ik het navertellen.'

Toch koestert hij geen wrok tegen de president die hem liet oppakken. 'Bukeles intenties zijn goed', zegt hij. 'De politie is verrot.' Net als Montepeque, de jonge moeder uit de voormalige bendewijk, is hij blij met de nieuwe veiligheid. 'Het land blijft veilig zolang de president niet verslapt.' En net als Montepeque vreesde Herrera dat ooit de bendelieden weer vrijkomen. 'Die zinnen op wraak', weet hij. 'Dan zal er veel bloed vloeien.'

Er is geen enkele reden tot zorg, sust de woordvoerder van Bukele. 'Het uitzonderingsregime duurt voort tot het laatste bendelid achter de tralies zit', schrijft ze. 'En president Bukele heeft de Salvadoranen beloofd dat deze criminelen nooit zullen vrijkomen.'